

ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК ВІДСТОРОНЕННЯ СУДДІВ ЗА ТРУДОВИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

У статті проаналізовано специфіку підстав відсторонення суддів за трудовим законодавством України. Визначено порядок відсторонення суддів за трудовим законодавством України. Охарактеризовано зміст і значення кожної із стадій відповідного порядку. Наголошено, що аналіз чинного законодавства дає підстави стверджувати, що не існує уніфікованого порядку відсторонення судді для усіх підстав, кожен із них дещо різниться. Визначено, що спільним для усіх випадків відсторонення судді є те, що розгляд цього питання здійснюється конституційно визначеним для цього органом – Вищою радою правосуддя, яка виступає квазісудовим органом, оскільки здійснює судову функцію, не будучи судовим органом. Порядок ініціювання питання про відсторонення судді, особливостями якого є спеціальний суб'єкт звернення, яким є найвищі посадові особи органів прокуратури, виступає додатковим бар'єром для використання інституту відсторонення з метою впливу на суддю. З'ясовано, що розгляд справ про відсторонення суддів у суді має більші ризики для так званого «покриття» своїх колег, можливих проявів «професійної солідарності», що унеможливить об'єктивність прийняття рішення суддями. Тому розгляд цього питання окремим незалежним органом, до складу якого входять не виключно судді, є більш неупередженим та об'єктивним. Більше того, чинним законодавством передбачається можливість оскарження рішень даного органу в судовому порядку, що є додатковим контролем та забезпеченням права на можливість захисту прав у суді. Зроблено висновок, що безпосереднє отримання інформації щодо підстав відсторонення судді, її попереднє дослідження та обґрунтування існування таких підстав із подачею відповідних підтверджуючих матеріалів покладається на суб'єкта ініціювання питання про відсторонення судді. Вища рада правосуддя виступає «арбітром», який має об'єктивно оцінити надану інформацію, перевірити достатність наданих документів та обґрунтування у клопотанні, за результатами чого підтвердити або спростувати наявність підстав для відсторонення судді, таким чином здійснюючи контроль за правильністю застосування до суддів вказаного заходу юридичного впливу.

Ключові слова: підстави відсторонення суддів, трудове законодавство, праця суддів, порядок відсторонення суддів, правосуддя.

In the article the specific grounds for the removal of judges under the labor legislation of Ukraine are analyzed. The order of removal of judges under the labor legislation of Ukraine is determined. The content and meaning of each of the stages of the respective order are characterized. It is emphasized that the analysis of the current legislation gives grounds for claiming that there is no uniform procedure for removal of a judge for all the grounds, each of them slightly different. It is determined that common to all cases of removal of a judge is that the consideration of this issue is carried out by a constitutionally designated body - the Supreme Council of Justice, which essentially acts as a quasi-judicial body, since it performs a judicial function without being a judicial body. The procedure for initiating the removal of a judge, which is a special subject of appeal, to which the highest officials of the prosecuting authorities are, is an additional barrier for the use of the institute of removal in order to influence the judge. It has been found out that the court cases involving the removal of judges have greater risks for the so-called

“cover” of their colleagues, possible manifestations of “professional solidarity”, which will make it impossible for the judges to be objective in their decision-making. Therefore, consideration of this issue by a separate independent body, which is composed not only of judges, is more impartial and objective. Moreover, the current legislation provides for the possibility of appealing against decisions of this body in court, which is additional control and provision of the right to be able to defend rights in court. It is concluded that the immediate receipt of information on the grounds for removal of a judge, its preliminary investigation and justification of the existence of such grounds with the submission of relevant supporting materials, rests with the subject of the initiation of the question of removal of the judge. The High Judicial Council acts as an “arbitrator”, which must objectively evaluate the information provided, verify the sufficiency of the documents provided and the reasoning in the request, thereby confirming or refuting the grounds for the judge’s removal, thereby controlling the correctness of the legal measure applied to the judges exposure.

Key words: *grounds for removal of judges, labor legislation, work of judges, procedure for removal of judges, justice.*

Вступ. Посада судді має високе суспільне значення з огляду на функції, які виконуються цією категорією працівників, особливості професійної діяльності на цій посаді. Така діяльність спрямована на вирішення спорів та кримінальних обвинувачень, де завжди є дві сторони, які мають інтерес у вирішенні справи на свою користь, що носить велику ймовірність вчинення протиправних дій по відношенню до судді для його схиляння прийняти позицію певної із сторін справи. Інститут відсторонення суддів є тим інститутом, який може протиправно використовуватися для тиску на суддю, усунення його від розгляду справи. Разом із тим його відсутність може створювати умови для здійснення протягом тривалого часу правосуддя суддями, що не відповідають займаній посаді через свою некомпетентність чи поведінку, негідну посади судді, що підриває порядок у судовій владі, довіру до цієї гілки влади. Саме тому для збалансування ризиків завдання шкоди незалежності, неупередженості судді та завдання шкоди авторитету судової системи на законодавчому рівні створюються окремі бар’єри для зниження можливостей впливати на суддів у вигляді спеціальних виключних підстав для їх відсторонення та особливого порядку їх застосування. У зв’язку із цим виглядає логічним розміщення законодавцем положень про відсторонення суддів у статті Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [1], яка регулює питання суддівської недоторканності та імунітету (які, у свою чергу, є гарантіями забезпечення незалежності судді), а також віднесення науковцями «встановленого законом порядку відсторонення судді від здійснення правосуддя» до гарантій незалежності суддів [2, с. 4]. Адже дійсно, відсутність спеціального законодавчого порядку відсторонення суддів може створювати умови для впливу на їх безсторонність, об’єктивність, що знижує рівень незалежності суддів. А будь-яке зниження рівня гарантій незалежності суддів суперечить конституційній вимозі неухильного забезпечення незалежного правосуддя і права громадян на захист прав і свобод незалежним судом (абзац п’ятий пункту 8 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005) [3]. Саме необхідність максимального забезпечення незалежності судді зумовлює встановлення відмінних від інших категорій працівників підстав відсторонення, спеціального порядку застосування такого заходу, який є порівняно значно складнішим та усуває всі можливі ризики незаконного впливу на суддю. Тому специфічні підстави відсторонення суддів, перелік яких є вичерпним, у поєднанні з особливим, порівняно ускладненим порядком вирішення питання про відсторонення суддів є елементами гарантій їхньої незалежності, що створює підвищений інтерес до регулювання та дослідження цих питань.

Без визначення підстав відсторонення судді весь даний інститут втрачає сенс. Саме підстави становлять його «ядро», визначаючи можливі випадки застосування. Визначений порядок застосування відсторонення передбачає етапи та необхідні процедурні моменти відсторонення суддів, недотримання яких призводить до незаконності такого відсторонення. Наявність достатніх підстав та повне дотримання всієї процедури відсторонення суддів є запорукою легітимності тимчасового усунення судді від здійснення своїх професійних обов’язків.

Оновлення у 2016 році законодавства у сфері судоустрою та статусу суддів викликає необхідність дослідження достатності та належності правового регулювання підстав та порядку відсторонення суддів на предмет наявності прогалин, недоліків, які можуть призводити чи призводять до проблем під час практичної реалізації відповідних положень законодавства. Адже

окремі підстави відсторонення судді були введені в законодавство вперше (відсторонення під час оцінювання), визначено новий суб'єкт прийняття рішення щодо відсторонення суддів та оновлено порядок такого відсторонення.

Актуальність теми зумовлюється також тим, що, незважаючи на свою важливість, багато питань щодо встановлення змісту та обсягу поняття «підстави відсторонення суддів», його сутності та правового значення, розкриття особливостей підстав та порядку відсторонення суддів залишаються поза увагою фахівців трудового права.

Стан дослідження проблеми. Окремі аспекти відсторонення суддів від здійснення правосуддя розкриті в роботах Р.Д. Арланової, С.В. Гладій, Ю.М. Дьомін, С.В. Завада, В.В. Іванюк, В.О. Кравчук, О.М. Овчаренко, В.М. Починок, С.В. Свириденко, В.І. Фаринник, М.І. Хавронюк.

Результати дослідження. Загалом, аналізуючи вживання слова «підстава» в юридичній науці та законодавстві, можна дійти висновку про те, що цим терміном позначаються усі ті випадки, умови, наявність яких є необхідною для застосування певного заходу юридичного впливу, виникнення певних правових відносин. Тому говорячи про підстави відсторонення суддів, йдеться про всі ті випадки та умови, з наявністю яких пов'язується можливість застосування даного заходу усунення судді від здійснення ним своєї трудової функції (професійних обов'язків).

Загальною підставою відсторонення, на наш погляд, є ті умови, наявність яких є безумовною для застосування даного заходу, вони становлять одночасну наявність нормативної (положення норми закону), фактичної (дії судді негативного характеру та інші фактичні обставини, що в сукупності з діями судді впливають на прийняття рішення про відсторонення) та процесуальної (процесуальне рішення уповноваженого органу) підстави відсторонення судді. Тобто підставами відсторонення суддів є:

1. Тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, для якого:

– нормативна підстава – пункт 1 частини першої статті 62 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», пункт 4-1 частини другої статті 131 КПК України;

– фактична підстава – вчинення суддею діяння, що містить ознаки кримінального правопорушення, що зумовило початок кримінального розслідування та оголошення йому підозри, обвинувачення в поєднанні з обґрунтованою підозрою вважати, що такий суддя продовжить здійснення протиправної діяльності та/або може впливати на хід досудового розслідування, використовуючи свої повноваження;

– процесуальна підстава – рішення Вищої ради правосуддя, ухвалене на підставі обґрунтованого клопотання Генерального прокурора або його заступника, а стосовно судді Вищого антикорупційного суду – клопотання Генерального прокурора (виконувача обов'язків Генерального прокурора).

У даному випадку дії судді мають ймовірний характер із високим ступенем достовірності, при цьому таких дій є недостатньо, має бути наявним ще ризик продовження здійснення протиправної діяльності, в тому числі впливу на учасників судового процесу, збереженості доказової бази. Застосування відсторонення судді на цій підставі є доцільним з огляду на можливу неправну шкоду процесу та можливості доведення вини судді, а також авторитету судової влади.

2. Тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя під час проведення кваліфікаційного оцінювання, для якого:

– нормативна підстава – пункт 2 частини першої статті 62 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», частина п'ята статті 86 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»;

– фактична підстава – подання суддею неповної або недостовірної інформації щодо компетентності, професійної етики, добросовісності під час проведення кваліфікаційного оцінювання, що ставить під сумнів здатність судді здійснювати правосуддя у відповідному суді;

– процесуальна підстава – рішення Вищої ради правосуддя, ухвалене на підставі обґрунтованого подання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

У даному випадку дії судді мають достовірний характер щодо подання викривленої інформації, що істотно впливає на можливість здійснення ним правосуддя. Застосування відсторонення судді на цій підставі є доцільним з огляду на існування інформації, яка може свідчити про невідповідність судді займаній посаді, що може призвести (якщо не відсторонити) до здійснення правосуддя некомпетентним та/або недобросовісним суддею, що не відповідає завданням судочинства загалом.

3. Тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя в порядку застосування дисциплінарного стягнення, для якого:

– нормативна підстава – пункт 3 частини першої статті 62 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», частина перша статті 106, пункт 4 частини першої статті 109 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»;

– фактична підстава – вчинення суддею дисциплінарного проступку (одного чи декількох діянь, передбачених частиною першою статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») в поєднанні з іншими обставинами, які впливають на обрання цього виду дисциплінарного стягнення (характер вчиненого діяння, характеристика судді, притягнення до дисциплінарної відповідальності раніше);

– процесуальна підстава – рішення Вищої ради правосуддя, ухвалене на підставі рішення Дисциплінарної палати про застосування дисциплінарного стягнення у вигляді подання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя.

У даному випадку дії судді мають достовірний характер, що встановлено за наслідками розгляду відповідних матеріалів Дисциплінарної палати. Таке стягнення, на наш погляд, є доцільним з огляду на необхідність урахування тяжкості вчиненого під час обрання стягнення (порівняно з більш тяжкими, такими, як переведення до суду нижчого рівня та звільнення) та надання можливості судді виправитися.

4. Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя із дня ухвалення Дисциплінарною палатою рішення про застосування дисциплінарного стягнення у вигляді подання про звільнення судді з посади, для якого:

– нормативна підстава – частина друга статті 62 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», частина сьома статті 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»;

– фактична підстава – аналогічна фактичній підставі для звільнення, а саме істотний проступок, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді, порушення суддею обов'язку підтвердити законність джерела походження майна;

– процесуальна підстава – рішення Дисциплінарної палати про застосування дисциплінарного стягнення у вигляді подання про звільнення судді з посади.

У даному випадку дії судді також були досліджені Дисциплінарною палатою в порядку дисциплінарного провадження. Застосування відсторонення судді на цій підставі є доцільним з огляду на недопущення до правосуддя судді, який здійснив вчинок, що підриває довіру до його подальшої діяльності на посаді судді до остаточного вирішення питання про його звільнення.

Щодо порядку застосування тимчасового відсторонення судді, то його варто розглядати виключно щодо так званих «неавтоматичних» підстав для відсторонення судді. Адже у випадку автоматичного відсторонення судді (на підставі частини другої статті 62 Закону України «Про Вищу раду правосуддя») таке відсторонення відбувається одночасно із прийняттям рішення про направлення подання про звільнення судді, окремої процедури щодо цього заходу не передбачається та не логічно передбачати.

Аналіз чинного законодавства дає підстави стверджувати, що не існує уніфікованого порядку відсторонення судді для усіх підстав, кожен із них дещо різниться. Загалом це порядок регулюється Законом України «Про Вищу раду правосуддя» та Главою 19 Регламенту Вищої ради правосуддя.

Спільним для усіх випадків відсторонення судді є те, що розгляд цього питання здійснюється конституційно визначеним для цього органом – Вищою радою правосуддя, яка виступає квазісудовим органом, оскільки здійснює судову функцію, не будучи судовим органом. Разом із тим у науковій літературі висловлюється заперечення щодо надання таких повноважень несудовому органу. Висловлюють сумніви щодо наділення функцією прийняття рішення про відсторонення судді від здійснення правосуддя Вищої ради правосуддя С.В. Свириденко [4, с. 149, 191], С.В. Гладій [5, с. 65], Р.Д. Арланова [6, с. 266], С.В. Завада [7, с. 12]. Як правило, зауваження стосуються тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у випадку притягненні до кримінальної відповідальності. Основне зауваження стосується того, чи можна покладати на Вищу раду правосуддя функцію, яка у кримінальному провадженні є судовою? А також того, що порядок розгляду тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя, передбачений статтею 63 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», не свідчить про наявність такої організованої процедури, яка наближена до судового розгляду [8, с. 148]. Ці автори пропонують наділити повноваженням розглядати справи про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя під час притягнення до кримінальної відповідальності судові органи, існують відмінності лише щодо бачення, який саме суд повинен це розглядати: Верховний суд України

[6, с. 266], спеціально створений Дисциплінарний суд України [5, с. 65], слідчий суддя, суд [9, с. 166]. Однак вважаємо побоювання, висловлені вказаними авторами, безпідставними з огляду на те, що відповідно до практики Європейського суду з прав людини виконавцем судової функції може бути не тільки суд, а й парламент, адміністративні органи. ЄСПЛ виробив низку критеріїв, на основі яких визначається, чи виконує той чи інший орган судову функцію. Так, у справі «Савіно та інші проти Італії» застосовано такі три критерії: наявність організованої процедури; наявність в органі, який вирішує спір, так званої «повної юрисдикції»; обов'язковість рішення для обох сторін спору [10]. Вища рада правосуддя та передбачені процедури відповідають цим критеріям. Крім того, на наш погляд, розгляд справ про відсторонення суддів у суді має більші ризики для так званого «покриття» своїх колег, можливих проявів «професійної солідарності», що унеможливить об'єктивність прийняття рішення суддями. Тому розгляд даного питання окремим незалежним органом, до складу якого входять не виключно судді, є більш неупередженим та об'єктивним. Більше того, чинним законодавством передбачається можливість оскарження рішень цього органу в судовому порядку, що є додатковим контролем та забезпеченням права на можливість захисту прав у суді.

Порядок тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності регулюється статтями 63-65 Закону України «Про Вищу раду правосуддя». Відповідно до частини першої статті 63 вказаного Закону тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності здійснюється Вищою радою правосуддя на строк не більше двох місяців на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора або його заступника, а стосовно судді Вищого антикорупційного суду – на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора (виконувача обов'язків Генерального прокурора) [11]. Зазначеною нормою визначено порядок ініціювання питання про відсторонення судді, особливостями якого є спеціальний суб'єкт звернення, яким виступають найвищі посадові особи органів прокуратури, що є додатковим бар'єром для використання інституту відсторонення з метою впливу на суддю. Також зазначеною вище нормою визначено спеціальний процесуальний документ звернення – вмотивоване клопотання. При цьому встановлено вимоги до такого клопотання: воно повинне бути вмотивованим та відповідати вимогам частини другої статті 155 Кримінального процесуального кодексу України, а саме містити:

- 1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання;
- 2) правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;
- 3) виклад обставин, що дають підстави підозрювати, обвинувачувати суддю у вчиненні кримінального правопорушення, і посилення на обставини;
- 4) назву суду, в якому суддя обіймає посаду;
- 5) виклад обставин, що дають підстави вважати, що перебування на посаді судді сприяло вчиненню кримінального правопорушення;
- 6) виклад обставин, що дають підстави вважати, що суддя, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі й документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином;
- 7) перелік свідків, яких прокурор вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання [12]. Тобто безпосереднє отримання інформації щодо підстав відсторонення судді, її попереднє дослідження та обґрунтування існування таких підстав із подачею відповідних підтверджуючих матеріалів покладається на суб'єкта ініціювання питання про відсторонення судді.

Відповідно до частини п'ятої статті 63 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» Вища рада правосуддя розглядає клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності невідкладно, але не пізніше семи днів із дня надходження клопотання. Розгляд клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя починається з короткого викладу членом Вищої ради правосуддя, який визначений доповідачем, наведеного у клопотанні обґрунтування необхідності такого тимчасового відсторонення (частина восьма вказаної норми). Після короткого викладу наведеного у клопотанні обґрунтування необхідності тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя слово надається Генеральному прокурору або його заступнику або уповноваженому прокурору, судді (його представнику), щодо якого внесене клопотання, для надання пояснень.

Якщо суддя відмовляється від надання пояснень, Вища рада правосуддя розглядає клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя без його пояснень (частина дев'ята вказаної норми) [11]. Регламентом Вищої ради правосуддя уточняється порядок розгляду клопотання положенням про те, що під час розгляду клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя Рада має право заслухати будь-яку особу чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про відсторонення судді від здійснення правосуддя (пункт 19.12) [12]. За результатами розгляду клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя Вища рада правосуддя ухвалює рішення, копія якого не пізніше семи робочих днів направляється Генеральному прокурору або його заступнику, судді, стосовно якого ухвалено рішення, а також невідкладно направляється до суду, в якому такий суддя обіймає посаду [11]. Із зазначеного вбачається, що розгляд клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до відповідальності має елементи судового розгляду, де ініціатору відсторонення надається можливість аргументувати клопотання. Судді, щодо якого розглядається клопотання, надається можливість надати пояснення, тобто спростувати наявність підстав його відсторонення або надати пояснення щодо інших обставин, які можуть вплинути на прийняття рішення. При цьому Вища рада правосуддя як орган державної влади й суддівського врядування, діяльність якого спрямована на забезпечення (в тому числі) незалежності судової влади, з огляду на особливий суб'єктний склад відповідних кримінально-процесуальних правовідносин перебирає на себе функції слідчого судді та стає структурою, до повноважень якої належить недопущення безпідставного застосування заходів процесуального примусу [13]. Тобто Вища рада правосуддя виступає «арбітром», який має об'єктивно оцінити надану інформацію, перевірити достатність наданих документів та обґрунтування у клопотанні, за результатами чого підтвердити або спростувати наявність підстав для відсторонення судді, таким чином здійснюючи контроль за правильністю застосування до суддів вказаного заходу юридичного впливу.

Законом також передбачено можливість продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності (стаття 64 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»). Порядок такого продовження аналогічний тому, що й для первинного відсторонення. При цьому встановлюється чіткий строк подачі клопотання про продовження відсторонення – не пізніше як за десять днів до закінчення строку, на який суддю було відсторонено (частина друга статті 64 вказаного Закону) [11], порушення якого має наслідком залишення клопотання без розгляду. При цьому, як убачається зі згаданої норми, для продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності повинні існувати додаткові умови:

1) обставини, які стали підставою для тимчасового відсторонення від здійснення правосуддя, продовжують існувати;

2) сторона обвинувачення не мала можливості забезпечити досягнення цілей, заради яких було застосовано тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя, іншими способами протягом дії попереднього рішення [11]. Такі положення виглядають цілком логічними з точки зору недопущення зловживання органами досудового розслідування можливістю відсторонення судді, а також належного та своєчасного проведення розслідування, без затягування процесу з метою впливати на суддю та недопущення його до правосуддя через інститут відсторонення. Ще однією гарантією недопущення зловживань у процесі відсторонення судді є положення про те, що повторне звернення Генерального прокурора або його заступника із клопотанням про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності або із клопотанням про продовження строку такого відсторонення стосовно судді в межах одного кримінального провадження не допускається, крім випадків скасування попереднього рішення Вищої ради правосуддя судом (частина шоста статті 64 Закону України «Про Вищу раду правосуддя») [11]. Погоджуємося з думкою В.М. Починок про те, що системне тлумачення зазначеної статті Закону України «Про Вищу раду правосуддя» дає змогу дійти висновку про наявність певної мети встановлення заборони, яка полягає в унеможливленні багаторазового звернення із клопотанням про відсторонення судді від посади за наявності однакових підстав і фактичних обставин застосування цього заходу забезпечення у кримінальному провадженні. На її думку, зазначений підхід законодавця спрямований на виключення ситуацій зловживання органами правопорядку правом на таке звернення та забезпечення гарантій суддівської незалежності й недоторканності [14, с. 241]. Дійсно повторне, з тих самих підстав, за однаковими мотивами відсторонення судді від здійснення правосуддя є таким, що не відповідає принципу верховен-

ства права та зазіхає на незалежність судді, оскільки може бути використане для неправомірного його відсторонення від здійснення правосуддя.

Рішення Вищої ради правосуддя про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, продовження строку такого відсторонення може бути оскаржене та скасоване з таких підстав:

1) склад Вищої ради правосуддя, який ухвалив відповідне рішення, не мав повноважень його ухвалювати;

2) рішення не підписано будь-ким зі складу членів Вищої ради правосуддя, які брали участь у його ухваленні;

3) рішення не містить посилання на визначені законом підстави його ухвалення або мотиви, з яких Вища рада правосуддя дійшла відповідних висновків [11]. Дані підстави є виключними. Звертає на себе увагу те, що надається можливість оскаржити лише рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, тоді як оскарження рішення про відмову в задоволенні клопотання про відсторонення судді не передбачається.

Щодо тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя під час проведення кваліфікаційного оцінювання, то частиною першою статті 66 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» визначено, що таке відсторонення здійснюється Вищою радою правосуддя за поданням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України [11]. У даному випадку суб'єктом ініціювання процедури відсторонення судді виступає Вища кваліфікаційна комісія суддів, що є цілком логічним із тієї точки зору, що саме цим органом проводиться оцінювання, в процесі якого можуть виявитися підстави для відсторонення судді. Внесене Вищою кваліфікаційною комісією суддів України подання підлягає невідкладному розгляду Вищою радою правосуддя, але не пізніше семи календарних днів із дня надходження (частина друга згаданої норми). Розгляд подання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України здійснюється Вищою радою правосуддя без виклику судді. У разі необхідності Вища рада правосуддя може викликати суддю для надання пояснень (частина третя вказаної норми) [11]. На відміну від попереднього випадку, в даному випадку розгляд відбувається за відсутності судді, хоча його присутність можлива за ініціативою Вищої ради правосуддя в разі необхідності надання пояснень. При цьому законодавцем не уточнено випадки, з якими пов'язується необхідність надання суддею пояснень. На наш погляд, такі положення законодавства є недоцільними, і для уникнення можливості прийняття помилкового рішення або такого, що ґрунтується на помилковій інформації, необхідно в будь-якому разі надати можливість для надання пояснень суддею, при цьому відмова надання таких пояснень не повинна стати перешкодою для подальшого розгляду подання для унеможливлення зловживання правом.

Згідно з частиною четвертої статті 66 вказаного Закону за результатами розгляду подання Вища рада правосуддя ухвалює рішення, копія якого не пізніше семи днів направляється Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, судді, стосовно якого ухвалено таке рішення, до суду, в якому суддя обіймає посаду [11]. При цьому в Законі не уточнено можливі варіанти прийняття рішення (повернення подання для можливості додаткового обґрунтування, відмова в задоволенні подання, задоволення), а також відповідні умови прийняття такого рішення.

Як і для попереднього випадку відсторонення (у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності), рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя під час проведення кваліфікаційного оцінювання може бути оскаржене, при цьому підстави такого оскарження є теж вичерпними та подібними до попереднього випадку. До них законодавство відносить:

1) подання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України не містить посилання на визначені законом підстави його ухвалення або мотиви, з яких Вища кваліфікаційна комісія суддів України дійшла відповідних висновків;

2) склад Вищої ради правосуддя, який ухвалив відповідне рішення, чи склад Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, що ухвалив рішення про направлення подання, не мав повноважень його ухвалювати;

3) рішення Вищої ради правосуддя не підписане будь-ким зі складу членів Вищої ради правосуддя, які брали участь у його ухваленні;

4) рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про внесення подання, на підставі якого Вища рада правосуддя ухвалила рішення, не підписано будь-ким із складу членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, які брали участь в ухваленні рішення про внесення подання;

5) подання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України не підписане уповноваженою на це особою [11]. Більшість із перелічених підстав виглядають формальними, і лише одна стосується належного обґрунтування мотивів відсторонення. При цьому підставою для скасування рішення є не обґрунтованість рішення Вищої ради правосуддя, а подання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Крім того, варто звернути увагу на те, що надається можливість оскаржити лише рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя під час проведення кваліфікаційного оцінювання, тоді як рішення про відмову в задоволенні подання про відсторонення судді не згадується, що унеможливує його оскарження.

Щодо тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя в порядку дисциплінарної відповідальності, то воно здійснюється Вищою радою правосуддя на підставі рішення Дисциплінарної палати про застосування дисциплінарного стягнення у вигляді подання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя (частина перша статті 68 Закону України «Про Вищу раду правосуддя») [11]. Тобто, знову ж таки, є спеціальний суб'єкт ініціювання, яким у даному випадку виступає Дисциплінарна палата. Такий суб'єкт ініціювання теж виглядає логічним з огляду на те, що саме Дисциплінарна палата є уповноваженим органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо судді та має можливість розглядати скарги, в яких міститься інформація про вчинення суддею дисциплінарного проступку, який є фактичною підставою для відсторонення судді. Тобто саме цей орган має можливість виявити, дослідити та попередньо оцінити відповідну інформацію. Згідно з частинами другою та четвертою згаданої норми суддя, стосовно якого розглядається питання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя в порядку дисциплінарної відповідальності, та/або його представник може бути заслуханим на засіданні Вищої ради правосуддя; неявка судді на засідання незалежно від причин не перешкоджає розгляду питання за його відсутності; за результатами розгляду подання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя в порядку дисциплінарної відповідальності Вища рада правосуддя ухвалює вмотивоване рішення [11]. І в цьому випадку законодавець не визначився щодо можливих рішень Вищої ради правосуддя за результатами розгляду рішення Дисциплінарної палати, умов їх прийняття. Також не визначено, в яких випадках та за чиєю ініціативою (Вищої ради правосуддя, судді чи представника) здійснюється заслуховування судді чи його представника під час відповідного розгляду питання про відсторонення судді. Диспозитивність викладу норми щодо можливості заслуховування судді чи його представника (вживання словосполучення «може бути») може мати наслідком і відмову в заслуховуванні судді, навіть у разі висловлення ним такого бажання. Вважаємо, що це є недопустимим, оскільки в даному випадку здійснюється притягнення до юридичної відповідальності, тому особі, яку притягують до відповідальності, повинна бути надана можливість захиститися.

Рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя в порядку дисциплінарної відповідальності може бути оскаржене та скасоване виключно з таких підстав:

1) склад Вищої ради правосуддя, який ухвалив відповідне рішення, не мав повноважень його ухвалювати;

2) рішення не підписано будь-ким зі складу членів Вищої ради правосуддя, які брали участь у його ухваленні;

3) рішення не містить посилання на визначені законом підстави тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя в порядку дисциплінарної відповідальності та мотиви, з яких Вища рада правосуддя дійшла відповідних висновків (стаття 69 вказаного Закону) [11]. Як і з попередніми випадками, звертає на себе увагу формальність підстав оскарження та неможливість оскарження відмови у відстороненні судді, що є не виправданим та нелогічним та ставить у нерівні умови сторін процесу відсторонення.

Загалом процедура відсторонення судді побудована таким чином, щоб максимально знизити ризики завдання шкоди незалежності судді, здійснення можливого впливу на нього. Це проявляється в тому, що:

- передбачено виключні підстави відсторонення судді;
- питання відсторонення ініціюється обмеженим колом суб'єктів;
- питання відсторонення розглядається та ухвалюється спеціальним конституційним незалежним органом – Вищою радою правосуддя;
- жорсткі вимоги до документів, на підставі яких ініціюється питання про відсторонення судді;
- процедура регулюється спеціальним законодавством;
- неможливість повторного ініціювання питання про відсторонення судді з тих же підстав.

Можна виділити окремі етапи порядку відсторонення суддів за трудовим законодавством України, які є характерними для всіх видів підстав. При цьому дані етапи можна поділити на основні та додаткові. Основними етапами є:

Ініціювання процедури розгляду та прийняття рішення щодо відсторонення судді. Для різних підстав існує відмінність у суб'єкті ініціювання, процесуальному документі, мотивах, які необхідно обґрунтувати. Ініціюється розгляд питання відсторонення суддів тими суб'єктами, які мають можливість виявити та дослідити дії суддів, які несуть негативне навантаження. Коло таких суб'єктів є досить обмеженим та специфічним. Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності ініціюється Генеральним прокурором або його заступником, а стосовно судді Вищого антикорупційного суду – Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора). Документ ініціювання – клопотання. Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя під час проведення кваліфікаційного оцінювання ініціюється Вищою кваліфікаційною комісією суддів України. Документ ініціювання – подання. Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя в порядку дисциплінарної відповідальності ініціюється Дисциплінарною палатою. Документ ініціювання – рішення про застосування дисциплінарного стягнення у вигляді подання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя.

Безпосередній розгляд. Цей етап зводиться до перевірки документів, що подаються на розгляд Вищої ради правосуддя на предмет їхньої повноти, відповідності формі та змісту, визначеної законом, перевірки достатньої аргументованості таких документів щодо мотивів необхідності відсторонення судді. При цьому найбільшого значення набуває саме мотивованість поданих документів. Адже відповідно до положень Закону України «Про Вищу раду правосуддя» (пункт 3 частини першої статті 65, пункт 1 частини першої статті 67, пункт 3 частини першої статті 69) [11] відсутність зазначення підстав ухвалення рішення та мотивів є підставою для скасування рішення Вищої ради правосуддя, усі інші передбачені підстави оскарження такого рішення носять формальний характер.

Прийняття рішення. За результатами розгляду Вища рада правосуддя може ухвалити такі рішення:

1) повернути документ ініціювання відсторонення у зв'язку з невідповідністю вимогам Закону;

2) про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя;

3) про відмову в задоволенні відсторонення судді від здійснення правосуддя. Ці етапи є обов'язковими та безумовними. Ще також можна виділити такі додаткові стадії, як:

продовження строку відсторонення;

оскарження. Ці етапи виникають за наявності певних умов: існування підстав для продовження відсторонення (це можливо лише у випадку відсторонення в разі притягнення судді до кримінальної відповідальності), наявності підстав для оскарження рішення Вищої ради правосуддя та подання відповідної скарги.

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 31. Ст. 545.

2. Чемодурова Н.О. Адміністративно-правові засади реалізації принципу незалежності суддів в адміністративному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. НДІ публ. права. Київ, 2017. 18 с.

3. Рішення Конституційного Суду України від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005 у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності положень абзаців третього, четвертого пункту 13 розділу XV «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та офіційного тлумачення положення частини третьої статті 11 Закону України «Про статус суддів» (справа про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-05>).

4. Свириденко С.В. Досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо осіб, які користуються недоторканністю : дис. ... канд. юрид. наук (доктора філософії) : 12.00.09 ; Університет державної фіскальної служби України. Ірпінь, 2018. 222 с.

5. Гладій С.В. Удосконалення суспільного контролю за професійною якістю судді. *Форум права*. 2014. № 3. С. 63–68.

6. Арланова Р.Д. Щодо відсторонення судді від посади за чинним КПК України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Т. 12. № 2(33). С. 264–268. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2015_12_2_35 (дата звернення 20.01.19)

7. Завада С.В. Відсторонення від посади як захід кримінального-процесуального примусу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.09. Київ : НАВС, 2014. 19 с.

8. Арланова Р.Д. Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 147–149.

9. Фаринник В.І. Відсторонення від посади: кримінальний процесуальний аспект. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2014. № 2(265). С. 162–171.

10. Аналіз судової практики у справах про відсторонення судді від посади у зв'язку з притягненням його до кримінальної відповідальності, продовження строку відсторонення судді від посади. URL : www.vasu.gov.ua/userfiles/file/Uzagal_sud_prak/Analiz_vidstoronenna_suddiv.doc+&cd=4&hl=uk&ct=clnk&gl=ua&client=safari (дата звернення: 20.02.19).

11. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 7-8. Ст. 50.

12. Регламент Вищої ради правосуддя : Рішення 24.01.2017 № 52/0/15-17. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr52_910-17 (дата звернення: 07.02.2019).

13. Татаров О. Відсторонення без підозрюваного. Закон і бізнес. 29.12–11.01.2019. URL : https://zib.com.ua/ua/135885-vrp_povinna_pereviriyati_dotrimannya_proceduri_nabuttya_sudde.html (дата звернення: 12.02.2019).

14. Починок В.М. Судова практика застосуванн' тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя. *Підприємництво, господарство і право*. 2/2019. С. 240–243.